

чуючи і себе, і свій попередній вираз. Тут вступає в дію тип зв'язку, названий В. Біблером «законом драматичного тексту». Дослідник вказує на те, що будь-яка сучасна культура може розвиватися тільки на межі з іншими культурами у просторі і у часі в ситуації однойменного діалога [2, с. 31-42]. Іншими словами констатується невіддільність культури принципу сходження шляхом заперечення чи відкидання здобутого на попередніх етапах історичного розвитку.

Безумовно, історичні типи людської культури визначаються, насамперед, ступенем і засобами реалізації її загальнолюдського змісту, розвитку людини як у родовому, так в індивідуальному планах через поступове розширення прав і свобод людини. В антагоністичних типах суспільств сутність культури мала спотворені форми, коли продукти людської праці, призначені для використання усім людством, не віддають інтересам переважної його більшості, відлучаючи її від плодів культурного розвитку, але забезпечуючи цей розвиток саме за рахунок такого відлучення. Безперечним є і те, що сучасна епоха багато в чому успадкувала інерцію культурного розвитку антагоністичного суспільства, що вже починає не відповідати новим соціально-економічним умовам, коли все ясніше виникає потреба у перетворенні діяльності кожного члена суспільства на культурну діяльність, спрямовану на досягнення основного призначення культури – саморозвитку індивіда.

Висновки

Отже, процеси, що відбуваються в межах духовного простору сучасності, характеризуються зростаючою нестійкістю, суперечливістю, а також явищами віртуалізації на тлі підвищеного рівня політизованості, збільшенням ролі ідеологічної складової у структурі суспільної свідомості. Сьогодні суспільс-

тво та індивід перебувають у своєрідному стані, зустрілися із своїм власним позаісторичним, міфологічним минулим, яке важко осмислити та спрямувати у майбутнє без врахування позитивного, конструктивного боку діалектики культури загалом. Все це супроводжується загостренням кризових явищ, які потребують свого вивчення, тому пізнання витоків і причин конфліктного прояву взаємодій у сучасному суспільстві та його духовній сфері повинно спиратися на соціально-філософську концептуальну базу.

Список літератури

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – Москва, Academia, 1999. – 949 с.
2. Библер В.С. Культура. Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–42.
3. Дорога А.Е. Соціально-філософський аспект аналізу феномена традиції / А. Е. Дорога // Шкільна бібліотека. – 2003 – № 5. – С. 161–164.
4. Кара-Мурза С.Г. Евроцентризм – эдипов комплекс интеллигенции / С. Г. Кара-Мурза. – М.: Изд-во Экмо, 2002. – 256 с.
5. Кошетар У.П. Психологія релігії в контексті архетипічної психології (деякі аспекти концепції душі Дж. Хілмана) / У. П. Кошетар // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2008. – № 2 (8). – С. 126–130.
6. Мамардашвили М. Другое небо / М. Мамардашвили // Три каравеллы на горизонте / Сост. А. В. Гришин. – М.: Международные отношения, 1991. – 208 с. («К 500-летию открытия Америки»). – С. 37-58.
7. Поляков Ю. Россия в откате / Ю. Поляков. – М.: Астрель; К: ТОВ ЦНМЛ, 2011. – 252 с.
8. Проэктор Д.М. Мировые войны и судьбы человечества. / Д. М. Проэктор. – М.: Мысль, 1986. – 318 с.
9. Скиба О.П. Наукове пізнання в епоху інформаційних технологій / О.П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2015. – № 1 (21). – С. 74–77.
10. Тоффлер Э. Шок будущего. / Э. Тоффлер [Пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2002. – 557 с.
11. Фурсов А. На пороге глобального хаоса. Битва за будущее. / А. Фурсов, С. Правосудов (ред.). – М.: Книжный мир, 2015. – 288 с.

Е.Н. Сидоркина

ДУХОВНОСТЬ И ОБЩЕСТВЕННЫЙ КРИЗИС: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ ИЗУЧЕНИЯ

В статье рассматриваются вопросы истоков и причин конфликтного проявления взаимодействий в современном обществе, показывается место социально-философского подхода к анализу кризисных явлений в обществе и его духовной сфере.

Ключевые слова: духовное пространство, духовная сфера, духовность, общественное сознание.

E. Sidorkina

SPIRITUALITY AND SOCIAL CRISIS: A SOCIAL-PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE STUDY

This article discusses the origins and causes of conflict manifestations of interactions in modern society, shows the socio-philosophical approach to the analysis of crisis phenomena in the society and the spiritual realm.

Key Words: spiritual space, spiritual sphere, spirituality, social consciousness.

УДК 141.32 (045)

І.П. Скиба

«ЕКЗИСТУЮЧА ЛЮДИНА» ЯК ПІДҐРУНТЯ НОВОГО ГУМАНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ М. ХАЙДЕГГЕРА

Національний авіаційний університет

Анотація. В статті проведено дослідження «екзистуючої людини» як підґрунтя нового гуманізму у філософії М. Хайдеггера. Реалізація даної мети здійснюється через послідовний розгляд двох аспектів (онтологічного і антропологічного) філософії М. Хайдеггера, дослідження екзистенції як способу людського існування у філософії німецького мислителя, виявлення специфіки взаємозв'язку людської сутності і гуманізму згідно з філософією М. Хайдеггера.

Ключові слова: «екзистуюча людина», М. Хайдегер, буття, Dasein, екзистенціалізм, гуманізм, антропологія

Вступ

Серед когорти представників екзистенціалізму особливе місце належить німецькому мислителю М. Хайдеггеру, одному із найвідоміших та найвпливо-

віших філософів не лише минулого століття, але й сучасності. Його погляди щодо визначення істинного буття людини залишаються актуальними і сьогодні. Вони, безумовно, вплинули на багатьох пред-

ставників філософії постмодернізму, зокрема погляд М. Хайдеггера на проблему гуманізму.

М. Хайдеггер розглядає людину, сенс її буття кризь призму нового розуміння гуманізму, яке полягає у відкиданні ним метафізично-сутнісного розуміння людини. Специфіка розгляду проблеми людини, за М. Хайдеггером, полягає в онтологічно-історичному вимірі. Це дало підстави мислителю назвати свою філософію «фундаментальною онтологією» і розглядати істинне існування екзистуючої людини в контексті осмислення буття як такого. Даний підхід до розгляду людини містить величезний евристичний потенціал, особливо в умовах розвитку сучасного суспільства, зокрема, загострення проблеми онтологічного статусу цілісної людини.

Аналіз досліджень і публікацій

Різноманітним аспектам філософії М. Хайдеггера присвячено багато праць дослідників його творчості. Зокрема роботи Х. Арендт, В. Бімеля, Б. Головка, К. Левіта, Н. Мотрошилової, О. Руткевич, Р. Сафранські, С. Ставцева, О. Ставцевої, Т. Шварца, Г. Шпігельберг та ін. [1, 5, 8, 10, 11, 12, 22] дослідників присвячені вивченню поглядів М. Хайдеггера на проблему буття, екзистуючої людини, питанням визначення справжності людського існування тощо.

Так, Х. Арендт, В. Бімель, К. Левіт, Р. Сафранські переважно звертаються до всієї філософської спадщини М. Хайдеггера, приділяючи при цьому велику увагу висвітленню особистого життя видатного філософа [1, 10]. С. Ставцев акцентує увагу на трансцендентальному характері фундаментальної онтології німецького мислителя і темпоральному сенсі суб'єктивності в його вченні [11], а О. Ставцева порівнює інтерпретацію поняття «екзистенція» у філософії С. К'єркегора, Ф. Шеллінга і М. Хайдеггера і підкреслює співзвучність поглядів останнього з філософською думкою Сходу [12, 13, 20]. Г. Шпігельберг ґрунтовно аналізує значення і місце філософії М. Хайдеггера в історії феноменологічного руху [22].

Постановка завдання

Метою даної статті є дослідження «екзистуючої людини» як підґрунтя нового гуманізму у філософії М. Хайдеггера. Реалізацію даної мети ми плануємо здійснити через послідовний розгляд двох аспектів (онтологічного і антропологічного) філософії М. Хайдеггера, дослідження екзистенції як способу людського існування у філософії німецького мислителя, виявлення специфіки взаємозв'язку людської сутності та гуманізму згідно з філософією М. Хайдеггера.

Основна частина

Більшість дослідників дотримуються думки, що М. Хайдеггер зробив вагомий внесок в розвиток трьох надважливих і проблемних сфер сучасної філософії: екзистенціалізму, герменевтики і філософської антропології. Втім, сам мислитель рішуче відмовлявся визнати свою причетність до двох із них – екзистенціалізму і філософської антропології, оскільки він цікавився не людським існуванням (екзистенціалізм) і не сутністю людини (філософська антропологія), а перш за все буттям. Саме тому в філософії М. Хайдеггера дуже чітко виокремлюють-

ся два тісно взаємопов'язані і обумовлені аспекти: онтологічний і антропологічний.

М. Хайдеггер наголошував на тому, що буття є єдиною і справжньою темою для філософії. Це проявилось як реакція філософа на кризу, що відбулася у європейській культурі. Він постійно підкреслював те, що насправді онтологічне питання в західно-європейській філософії забуте ще з часів Платона. Досократики (Геракліт, Парменід) знаходилися ще достатньо близько до буття, але після Платона мислителі віддають перевагу субстанції, сутності, зводячи буття до сущого. Так буття у Г. Гегеля є абстракцією, в наслідок чого це «пусте поняття». У раціоналізмі Нового часу онтологію підмінили гносеологією. Говорячи про свідомість, мислителі насправді вивчали процес пізнання, спрямованість людини на об'єкт. Підміна понять призвела до вивчення суб'єктно-об'єктних відносин, а проблема буття зникла. Втім, розуміння буття свідомості, за М. Хайдеггером, повинне передувати вивченню предметних даностей світу і процесу їхнього відображення у поняттях [19].

Філософи часто досліджували категорії «буття» і «сущого» як синоніми. За думкою М. Хайдеггера, відмінність між буттям (*Sein*) і сущим (*Seiende*) є принциповою. Ігнорування відмінностей між цими поняттями з часом призвело до занепаду західної філософії зокрема, і західної цивілізації загалом. Міркування про буття витісняються дослідженнями, головне спрямування яких – технічне використання і підкорення сущого. Починаючи від Платона, за словами М. Хайдеггера, історія метафізики – це історія того, як забувалася проблема буття.

Людина є єдиною істотою у світі, якій відкрите буття. Тому в філософії мова повинна йти не про умоглядну абстракцію буття, а про людський сенс буття як умови можливості всіх емпіричних проявів «я». Свідомість є способом буття, а буття свідомості є «Dasein» (тут-Буття), що означає його відкритість, спрямованість на світ і на розкриття його власних можливостей. За М. Хайдеггером буття завжди є мислимо можливим буттям, яке зараз, тут, відкривається людині і свідчить про себе, виходячи за межі доступного (трансцендуючого), сущого свідомості [19].

Лише розмикаючи себе і узгоджуючись з Буттям, трансцендуючись, людина може осягнути власну екзистенцію. Екзистенція як сутність людини принципово не є заданою, а може тільки переживатися. Проявом цього переживання стає почуття гострого неспокою, тривоги, зрозуміти і вирішити яку можливо лише внаслідок розриву із зовнішнім, звичним, законотвірним, тобто через усвідомлення своєї відповідальності, невідворотності вибору, рішення і діяльності.

Людина, на думку М. Хайдеггера, не є господарем сущого, оскільки вона сама – сущо, чіє буття, будучи екзистенцією, відкрито нескінченним можливостям. У цьому М. Хайдеггер вбачає гуманізм, який розуміє людяність людини із близькості до буття. Проте це разом і гуманізм, в якому головним є не людина, а історична сутність людини з її витоком в істині буття [19].

В проміжку такого, що відкрилося «тут-Буття» мешкає екзистуюча людина, «хоча сьогодні вона ще

і не може осмислити це своє проживання як таке і вступити у володіння ним» [19, с. 205]. Проте людина, що усвідомила це, шукає свою долю не у володінні буттям, не в егоїзмі свого народу і не в приналежності до культури Заходу чи Сходу. Екзистуюча людина є громадянином світу. На своє буття вона дивиться очима людства. Для неї всі народи – учасники світової історії, а батьківщиною цієї історичної обителі, за М. Хайдеггером, є близькість до Буття [21]. У такий спосіб онтологія людського буття М. Хайдеггера стає етичною, а етика онтологічною для всього людства, яке ще з часів Античності мріяло про *Nomo humanus*.

У середині ХХ ст. М. Хайдеггер зміщує акценти з філософсько-антропологічного розуміння *Dasein* до онтологічного. Він розглядає людину як частину цілісного буття. Буття знаходиться від людини настільки близько, що його не має необхідності шукати, а потрібно тільки прислухатися до цього буття, йти за ним. Домівкою буття філософ називає мову. Чисельні лекції і есе з розгляду цієї проблематики пізніше публікуються в книзі «На шляху до мови» [19, с. 259]. За допомогою думки буття отримує слово. Поети і філософи зберігають цю домівку, здійснюють відкритість буття, оскільки дають йому слово в своїй мові, у такий спосіб зберігаючи його в мові. Думка дозволяє буттю захопити себе, щоб сказати істину буття. Проте думка може набувати статусу техніки, інструменту виховання. У такому випадку філософія перетворюється на техніку пояснення першопочатку.

Після Нового часу людина все радикальніше розпоряджається світом, що підкорила. Вона більше не живе в природі і метою її діяльності є не розуміння, а використання природи. Людина якщо і прагне пізнавати, то задля підкорення. Сучасна наука, згідно з М. Хайдеггером, взагалі не мислить буття, не має із ним справи, не враховує цілісний сенс світу, його відкритість, не враховує відношення людини до цієї відкритості. Домінування предметно-технічної установки призводить до того, що людина, стає все більш відчуженою від буття. Це відображується в кризі підвалин природознавства, теоріях про кінець історії, занепаду цивілізації тощо. Тому філософія також рухається до свого закінчення, оскільки постійно проходила повз буття. У своїх повсякденних турботах люди також прив'язані до сущого, загублені в ньому. Тому М. Хайдеггер справедливо закликає сучасників берегти людський спосіб життя.

М. Хайдеггер вважав, що ідея філософської антропології є проблематичною. У цій думці він усе більшою мірою стверджувався впродовж свого життя. Ще в 1929 р. М. Хайдеггер відзначав, що жоден час не мав стільки знань про людину, скільки має сьогодні, і, водночас, людина ще ніколи не була настільки проблематичною як зараз. Ці слова співзвучні зі словами М. Шелера («Місце людини в космосі»), що давало багатьом дослідникам підставу бути твердо впевненими в тому, що філософія М. Хайдеггера – це філософська антропологія. Проте пізніше, внаслідок ознайомлення М. Хайдеггера з архівом М. Шелера, що відбулося після смерті останнього за запрошенням дружини Марії Шелер, виявилось, що антропологічні погляди двох філософів принципово не співпадають [3].

Позиція М. Хайдеггера щодо філософської антропології пояснюється розумінням ним філософії як фундаментальної онтології. Для німецького мислителя філософія не може бути поділеною на частини, а буття є єдиним її змістом. Якщо І. Кант диференціював свою філософію на метафізику, етику, релігію і антропологію, а пізніше дійшов висновку, що всю філософію можна звести до антропології, то для М. Хайдеггера пріоритетним було вчення про буття [17]. Саме в цьому питанні філософська антропологія і фундаментальна онтологія вступають у конфлікт. М. Хайдеггер категорично не погоджується з М. Шелером у тому, що антропологічний проект повинен стати провідною формою сучасного філософування, оскільки світ і так є достатньо олюдненим, проте олюдненим якимось не у людський спосіб. Виявилось, що повернення до людини – це не лише спасіння від відчуження, але і його джерело. Людина підкорила природу, вибудувала для себе штучне, комфортне і безпечне середовище, але одночасно не лише втратила сенс існування, але почала й деградувати. Автономний і незалежний трансцендентний суб'єкт сам диктує світу свої закони, не приймаючи до уваги свою конечність – у такий спосіб він втратив буття в часі. Замість цього, людина повинна усвідомити свою конечність, прислухатися до буття в турботі й тривозі, в голосі совісті та відповідальності.

М. Хайдеггер розглядає людину як суще, яке існує в екзистенційний спосіб. Екзистує лише людина. Скеля, дерево, кінь, ангел, бог існують, але вони не екзистують. Вислів «людина екзистує» у М. Хайдеггера означає, що людина є тим сущим, чие буття відмічено відкритим стоянням невтаємниченості буття, відмінне завдяки буттю, відмінне в бутті. Екзистенційна сутність людини є підґрунтям того, що людина вмє уявити суще як таке і усвідомлювати уявлене. Причому специфіка свідомості людини полягає у тому, що вона (свідомість) передбачає екзистенцію як *essentia* людини, тобто сутність. А сутність людини розуміється М. Хайдеггером як те, в якості чого людина існує, допоки вона людина [17]. Важливим у цьому контексті є усвідомлення того, що за М. Хайдеггером, при визначення людяності людини як екзистенції, істотним виявляється не людина, а буття як екстатичний вимір екзистенції [21, с. 331]. Категорію «екзистенція» (*Existenz*) філософ використовує для позначення фундаментальної властивості людини вибирати справжнє існування чи ухилятися від нього (здатності бути чи не бути собою). Вона є ключовим поняттям екзистенціальної аналітики *Dasein*.

Людське *Dasein* («тут-буття») розуміє себе з можливості бути чи не бути самим собою, стоїть перед неминучою альтернативою між справжністю (*Eigentlichkeit*) і несправжністю (*Verfallen*). Воно є таким родом сущого, який «повинен бути» власним буттям, оскільки в повсякденному індивідуальному існуванні домінує тенденція до втечі від себе і впадання в несправжнє. Екзистуючому *Dasein* належить дещо таке, що назване розумінням буття. Розуміння – певне вихідне визначення екзистенції *Dasein*. Екзистувати, згідно з М. Хайдеггером, і означає розуміти. А розуміти – значить проектувати

себе у напрямку певної можливості. *Dasein*, як екзистуюче, вільне по відношенню до певних своїх можливостей. Воно – своя здатність бути. *Dasein* «вільне – для». В тому, щоб розуміти себе самого в бутті власної здатності бути полягає вихідне екзистенційне поняття розуміння [19]. М. Хайдеггер підкреслює, що людська екзистенція відбувається у світі в умовах, коли люди завжди виявляють себе в певних ситуаціях. Для позначення ситуації фактичності мислитель використовує термін «закинутість» (*Geworfenheit*).

У світі, в якому проявляється *Dasein*, найближчим до нього виявляється те, що М. Хайдеггер називає підручними речами (*Zuhanden*). Він описує майстерню ремісника, який має різні інструменти і матеріали. Швець сприймає молоток, шило, дратву і шкіру не як предмети з певними властивостями, а як речі, призначені для чого-небудь. Свої підручні речі є у будь-якого *Dasein*, вони утворюють світ повсякденних і найближчих інтересів і занять – підручний світ (*Werkwelt*). Підручний світ поступово переходить в навколишній світ (*Umwelt*), який містить і такі речі, без яких конкретна людина може обходитися. Навколишній світ наповнений для людини значеннями і смислами. У цьому світі вона діє, розуміє, пізнає, але пізнає не теоретично. У світі існує не тільки людина і речі, які її оточують, але існують й інші. Тому *Dasein* – не лише буття-у-чому (*in-sein*), а є буття-з-ким (*mit-sein*) [19].

Отже, М. Хайдеггер виокремлює чотири форми буття:

- 1) *Werkwelt* – подручний світ; 2) *Umwelt* – навколишній світ; 3) *Mitsein* – буття в співіснуванні; 4) *Dasein* – тут зараз буття.

Всі випадки людської приналежності до світу, на думку М. Хайдеггера, можуть бути описаними за допомогою термінів «турбота» («заклопотаність») (*Sorge*). Турбота є певною цілісністю людського буття, яка структурується єдністю трьох онтологічних моментів, яким відповідають три часових модуси: «буття-в-світі», «забігання вперед», «буття-перед». Усі три часових модуси взаємообумовлені і складають єдиний феномен турботи. При цьому модус минулого у М. Хайдеггера є «фактичністю», чи «закинутістю», модус теперішнього – як «приреченість речам», модус майбутнього – як «проект». В цьому сенсі екзистенційний потік часу йде не від минулого до майбутнього, а в зворотному напрямку, і час «врозумляється» майбутнім [19].

Залежно від того, який модус часу вибирає людина як пріоритетний, її існування буде справжнім чи хибним. Переважання моментів теперішнього, за М. Хайдеггером, веде до несправжнього буття людини – воно проявляється у тому, що світ речей приховує від людини її кінечність і особистісність, а значить свободу й історичність. Несправжнє існування людини є існуванням безособистісним і тому людина стає просто посередністю. Від людини залишається прихованою її приреченість і така людина існує в ілюзорному бутті.

Питання досягнення справжності існування М. Хайдеггер вирішує через процес прийняття людиною смерті, який розкриває її автентичність. Смерть є невід'ємною структурною ознакою життя. Смерть –

це той онтологічний вимір, в якому людина відкриває себе. М. Хайдеггер взагалі характеризує людське буття як буття-до-смерті (*Sein zum Tode*) [19]. Смерть відкриває час. Водночас втеча людини від хибного існування саме у такий спосіб супроводжується екзистенційним страхом (*Angst*). Цей страх є таким настроєм, в якому перед людиною розкривається його фатальна перспектива – смерть.

Особливість розуміння гуманізму М. Хайдеггером в концентрованому вигляді відображена в праці «Лист про гуманізм». Текст «Листа...» від самого початку був відповіддю на брошуру Ж. П. Сартра «Екзистенціалізм – це гуманізм» [9]. М. Хайдеггер безпосередньо реагує на ідею Ж. П. Сартра, який пов'язує екзистенціалізм і гуманізм з діяльністю. Вже на початку свого листа М. Хайдеггер, не називаючи Ж. П. Сартра, не приймає його розуміння діяльності. Ж. П. Сартр свою теоретичну позицію ілюструє на прикладах конкретних ситуацій, в межах яких людина вимушена приймати самостійні рішення. Це на перший погляд прості повсякденні ситуації: працівник, який вирішує вступити до християнської профспілки, чоловік, який приймає рішення одружитися, юнак, що роздумує над тим, йти йому до армії, і т. ін. Втім, це якраз ті самі ситуації, де людина, приймаючи рішення, проектує самого себе і бере відповідальність за прийняті рішення.

На відміну від Ж. П. Сартра, М. Хайдеггер вважає, що здійсненним є лише те, що уже є. А перш за все є буття. За допомогою думки людина відносить до буття те, що дане їй самим буттям. М. Хайдеггер наголошує, що «думка не створює і не розробляє це відношення», вона просто дає буттю слово [20]. М. Хайдеггер принципово відмовляється вживати поняття «гуманізм», оскільки воно, на його думку, йде від онтологічного визначення людини (як наявного буття) і в черговий раз підходить до нього як до специфічного суцього в ланцюжку всього суцього.

На відміну від багатьох дослідників феномену гуманізму, філософ відносить дату його виникнення не до епохи Відродження, а до часів Давнього Риму періоду республіки. Він пише про те, що перший гуманізм формується в Римі: «Чітко і під своїм ім'ям *humanitas* вперше була продумана і поставлена як мета в епоху римської республіки. "Людяна людина", *homo humanus*, протиставляє себе "варварській людині", *homo barbarus*. *Homo humanus* тут – римлянин, який удосконалює і облагороджує римську "чесноту", *virtus*, шляхом «засвоєння» перейнятої від греків "пайдейї"» [19, с. 196]. Ця частина роздумів, на нашу думку, є особливо важливою. М. Хайдеггер один з небагатьох, хто дуже чітко проводить зв'язок між пайдейєю і гуманізмом. А в наступні часи ця базова характеристика гуманізму як пайдейї, тобто вчення, пов'язаного саме з освітою і вихованням дуже часто забувалася.

Ще одна характерна риса розуміння гуманізму М. Хайдеггером полягає у тому, що мислитель висунув ідею її множинності. Залежно від ідеологічних побудов, що реалізуються в концепціях гуманізму, він вважав правомірним виділення різних версій гуманізму. При цьому, він виходив із того міркування, що гуманізм є свого роду заклопотаністю тим, щоб люди не втратили своєї людяності й гідності на

шляху до свободи. Підтримка гуманізму, згідно з М. Хайдеггером, потребує посилення взаєморозуміння між народами. Дії, що спрямовані на укріплення зв'язків і взаємовідносин між західноєвропейськими народами німецький мислитель розглядав як умову спасіння Західної цивілізації.

М. Хайдеггер зазначає, що є необхідність у поверненні слову «гуманізм» його давнього «буттєво-історичного змісту». Повернути сенс для нього означає «визначити сенс слова заново». Це, своєю чергою, потребує осмислення початкової сутності людини. У такому випадку, з точки зору М. Хайдеггера, слово «гуманізм» повернеться. Втім це «буде значати тоді, якщо ми наважимося зберегти це слово, лише одно: сутність людини суттєва для істини буття» [19, с. 210]. У зв'язку з цим у М. Хайдеггера виникає питання про те, чи варто слово з новим сенсом як і раніше називати «гуманізмом»? Однозначної відповіді на це питання він сам не дає.

Це породжує нове питання для сучасної людини, що звернена до гуманізму в множині його сенсів і ідей, починаючи з Античності. Як саме сьогодні можна оцінити хайдеггерівський «новий гуманізм»? Ще точніше, на нашу думку, це питання формулює Н. Мотрошилова, яка запитує чи є в хайдеггерівській, переважно «заперечній» версії нового гуманізму щось позитивне, в чому сучасна людина може знайти опору? [5]. Ми вважаємо, що питання Н. Мотрошилової дозволяє розкрити глибинні основи хайдеггерівської критики гуманізму, що представлена в його «Листі про гуманізм». М. Хайдеггер пропонує не лякатися запропонованої ним критики гуманізму. Незважаючи на необхідність розвитку теми буття, заклики М. Хайдеггера до нового гуманізму так і залишаються не проясненими. Як справедливо відмічає Н. Мотрошилова, їх непроясненість стає суттєвим недоліком, ледь ми вступаємо в сферу реально-людського життя, спілкування людей, в сферу боротьби різних сил і тенденцій суспільного життя [5].

Актуальною є і критика хайдеггерівської позиції К. Ясперсом. В одній із своїх заміток до текстів М. Хайдеггера, К. Ясперс висловлює думку, що в випадку, коли шлях веде не до розуму, комунікації, свободи в суспільстві – то чи не веде він до протилежного: до ізоляції, винятковості, до претензії на фюрерство, до руйнівного – а значить, і до варварства? [23]. Дійсно, ці питання дуже часто забуваються, коли пишуть про глибини, про незбагненність філософії М. Хайдеггера. Читачі, включаючи професійних філософів, часом, захоплюючись полемічним запалом хайдеггерівських текстів, їхньою глибиною, не помічають, що непроясненість думки часом пов'язана з неможливістю для автора виразити її послідовно і «технічно» визначено. Можливо, що достатньо чітко цю думку по відношенню до М. Хайдеггера висловив К. Ясперс: «Хайдеггер мислить полемічно, але не в формі дискусії, він закликає, а не доводить – промовляє, а не здійснює операції думки» [23, с. 90]. На наш погляд, ці дискусії зовсім не закривають обговорення проблем гуманізму в сучасності. Навпаки, вони є ще одним стимулом до розгляду комплексу проблем гуманізму.

Висновки

Проблема гуманізму у вченні М. Хайдеггера визначається перш за все співвідношенням онтологічного і антропологічного аспектів його філософії. Мислитель розуміє гуманізм саме як людяність людини із близькості до буття. Але водночас і гуманізм, в якому головною є не людина, а історична істота людини з її витоків в істині буття.

Загалом ідеї М. Хайдеггера є спробою подолати недоліки старої філософії і знайти шляхи до вирішення проблем виживання людства.

Список літератури

1. Бимель В. Мартин Хайдеггер сам свидетельствующий о себе и о своей жизни (с приложением фотодокументов и иллюстр.) Пер. с нем. А. Верникова / В. Бимель. – Издательство: "Урал LTD", 1998 г. – 284 с.
2. Гайденок П. Экзистенциализм / П. Гайденок [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.cultinfo.ru.
3. Дорофеев Д.Ю. Хайдеггер и философская антропология / Д.Ю. Дорофеев // Мартин Хайдеггер: сб. статей. – СПб.: РГХИ, 2004 – С. 368-397
4. Ефимова С.В. Быть. Опыт экзистенциального человека [[Текст]] / С. В. Ефимова ; // Философские науки. – 2011. – Спец. вып. 2. – С. 142-156.
5. Мотрошилова Н.В. Драма жизни, идей и грехопадения М.Хайдеггера // Философия Мартина Хайдеггера и современность / Н.В. Мотрошилова. – М.: Наука, 1991. – С. 20-37.
6. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. 2-е изд., испр. и допол. – М.: Мысль, 2010. – Т. 2 – 634 с. Т. 1 – 744 с., Т. 3 – 692 с., Т. 4 – 736 с.
7. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней.– Т.4. От романтизма до наших дней / Дж. Реале, Д. Антисери – СПб.: Петрополис, 1997. – С.387-396.
8. Руткевич А.М. От Фрейда к Хайдеггеру / А.М. Руткевич. – М. : Политиздат, 1985. – 175 с.
9. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богов. – М. : Изд-во Полит. литературы, 1989.
10. Сафрански Р. Хайдеггер: германский мастер и его время / Пер. с нем. Т. А. Баскаковой при участии В. А. Брун-Цехового; Вступ. статья В. В. Библихина / Р. Сафрански. – 2-е изд. – М. : Молодая гвардия, 2005. 614 с.
11. Ставцев С. Введение в философию Хайдеггера / С. Ставцев. – Лань. – 192 с.
12. Ставцева О.И. В кругах сравнения... Понятие «экзистенция» у Шеллинга, Кьеркегора, Хайдеггера. // Размышления о философии на перекрестке второго и третьего тысячелетий / О.И. Ставцева. – Серия «Мыслители», Выпуск 11. / К 75-летию профессора М.Я. Корнеева Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С.122-133.
13. Ставцева О.И. Очерк хайдеггеровской философии. // Хайдеггер и восточная философия: поиски взаимодополнительности культур. / Отв. ред.: М.Я. Корнеев, Е.А. Торчинов. 2 – е издание Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. С.29-58.
14. Современная западная философия. Словарь.– М.: ИПЛ, 1991.– С. 365-367.
15. Соловьева Г.Г. Современная западная философия (компаративистские исследования) / Г.Г. Соловьева. Монография в 2-х т. / Под. общ. ред. З.К. Шауконовой. – 2-е изд. перераб. и дополн. Т. 1. – Алматы: ИФПР КН МОН РК, 2012. – 316 с.
16. Сухова Н.М. Этика технологичной добы в контексті сучасного гуманізму / Н.М. Сухова // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2008. – № 1. – С. 189-192.
17. Фалеев Е.В. Хайдеггер/ Е.В. Фалеев // История философии; под ред. В.В. Васильева, А.А. Кротова, Д.В. Бугая. – М. : Академический Проект, 2005. – С. 544-557.
18. Философия Мартина Хайдеггера и современность / Отв. редактор Мотрошилова Н.В. – Издательство: Москва "Наука", 1991 – 253 с.
19. Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления / М. Хайдеггер.– М.: Республика, 1993. – 447 с.

20. Хайдеггер и восточная философия: поиски взаимодополнительности культур. / Отв. ред.: М.Я. Корнеев, Е.А. Торчинов. 2-е издание Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. 324 с.

21. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме / М. Хайдеггер // Проблема человека в западной философии. Сборник

переводов.– М. : Прогресс, 1988. – С. 332 – 346.

22. Шпигельберг Г. Феноменологическое движение. Историческое введение / Г. Шпигельберг. – Логос, 2002 – 680 с.

23. Jaspers K. Notizen zu Martin Heidegger / K. Jaspers – München; Zürich, 1989. – S. 90.

И.П. Скиба

«ЭКЗИСТИРУЮЩИЙ ЧЕЛОВЕК» КАК ОСНОВАНИЕ НОВОГО ГУМАНИЗМА В ФИЛОСОФИИ М. ХАЙДЕГГЕРА

В статье проведено исследование «экзистирующего человека» как основания нового гуманизма в философии М. Хайдеггера. Реализация данной цели осуществляется через последовательное рассмотрение двух аспектов (онтологического и антропологического) философии М. Хайдеггера, исследования экзистенции как способа человеческого существования в философии немецкого мыслителя, выявление специфики взаимосвязи человеческой сущности и гуманизма в соответствии с философией М. Хайдеггера.

Ключевые слова: «экзистирующий человек», М. Хайдеггер, бытие, Dasein, экзистенциализм, гуманизм, антропология

I. Skyba

"EXISTENTIALIST MAN" AS A BASIS OF THE NEW HUMANISM IN THE PHILOSOPHY OF M. HEIDEGGER

This article is devoted to the study of "existentialist man" as a basis of the new humanism in the philosophy of M. Heidegger. The task is carried out through consecutive analysis of two aspects (ontological and anthropological) of M. Heidegger's philosophy, researching of existence as a way of man's being in German thinker's philosophy; revealing of specific relationships of man's nature and humanism in accordance with the philosophy of M. Heidegger.

Keywords: "existentialist man," M. Heidegger, existence, Dasein, existentialism, humanism, anthropology.

УДК 140.8 (045)

Н.А. Ченбай

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ Й МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті здійснюється соціально-філософський аналіз різних аспектів проблеми реформування і модернізації системи вищої освіти в Україні в умовах інформатизації суспільства

Ключові слова: реформування, модернізація, суспільство знань, університет, університетська освіта

Вступ

У суспільстві нового типу, до сутнісних характеристик якого відносять як здатність створювати й ефективно використовувати наукові знання, так і належне капіталовкладення у «високі технології», особливо підвищується роль освіти. У ХХІ столітті кожна людина, яка хоче працювати, зробити кар'єру і, врешті-решт, вижити в непростих умовах, як вважають експерти, повинна мати мінімальний освітній рівень – вищу освіту. Не випадково ЮНЕСКО проголосила наше «інтелектуальне» століття «ерою освіти» [1, с. 117]. Така ситуація змусила багато країн світу зосередити зусилля на вирішенні проблем систем освіти, вжити необхідних заходів з її реформування і модернізації. Так, в Україні ще на початку нового тисячоліття була прийнята Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті, в якій освіту визнано «стратегічною основою розвитку особистості, суспільства, нації й держави, запорукою майбутнього, найбільш масштабною і людиновимірною сферою суспільства, його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації..., засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені» [2, с. 2-3].

Аналіз публікацій

Проблеми вищої освіти завжди привертала і привертають увагу фахівців із різних галузей науки,

як вітчизняних, так і зарубіжних. Серед українських фахівців різним аспектам проблеми реформування та модернізації системи вищої освіти присвячували свої праці В. Андрущенко, А. Герасимчук, М. Головатий, Л. Дротянко, І. Зязюн, М. Козловець, В. Кремін, В. Лях, В. Онопрієнко, С. Сисоєва та ін.

Постановка завдання

Проблеми реформування і модернізації системи вищої освіти всебічно обговорюються на багатьох міжнародних і всеукраїнських конференціях, «круглих столах» тощо; філософія освіти визначила функції університету і університетської освіти в суспільстві знань. За час, який пройшов після прийняття Національної доктрини розвитку освіти, наша країна вжила певних заходів з метою покращення ситуації в освіті. Так, у 2005 році Україна приєдналася до Болонської декларації про узгоджені дії щодо розвитку сучасної вищої школи, яка передбачає суттєву модернізацію національної системи освіти задля досягнення нових світових стандартів. Та не зважаючи на це, реформи в освітній сфері йдуть повільно, а проблеми лише загострюються, оскільки в Україні досі немає наукового обґрунтування реформи освіти. На деяких аспектах проблеми реформування і модернізації сфери вищої освіти України й акцентує увагу авторка даної статті.

Основна частина

Відомо, що система освіти в нашій країні є світською, яка сформувалася в Європі ще декілька сто-